

Prikazi, ocjene

Dunstan Brown, Marina Chumakina, Greville G. Corbett (ur.) *Canonical Morphology and Syntax* Oxford University Press, 2013.

Radovi u knjizi *Canonical Morphology and Syntax*, upravo objavljenoj u uglednom nizu Oxford Linguistics, koju su uredili Dunstan Brown, Marina Chumakina i Greville G. Corbett, bavi se pitanjima kanonske metode u tipološkim proučavanjima. Tekstovi objavljeni u ovom zborniku izbor su referata iznesenih na simpoziju posvećenom kanonskoj metodi koji se održao na Sveučilištu Surrey 9. i 10. siječnja 2009. godine i na radionici o kanonskoj tipologiji koja se održala kao dio Osme konferencije Društva za lingvističku tipologiju na Sveučilištu Berkeley 26. srpnja 2009. godine. Posvećena sjećanju na jednu od najaktivnijih znanstvenica na području tipologije, Annu Siewiersku, čije je iznimno inovativno i produktivno bavljenje tim područjem prekinuto preranom smrću 2011. godine, knjiga sadržava deset opsežnih radova, među kojima je i jedan njezin, u suautorstvu s Dikom Bakkerom, objavljen postumno. Skupini autora, intelektualno okupljenih oko Surrey Morphology Group koju već godinama vodi ugledni Greville G. Corbett, pripadaju uglavnom vodeći europski lingvisti s područja jezične tipologije, uz malobrojne kolege iz SAD-a i Australije. Sâm je Corbett, kao što je poznato, napisao u lingvistici prijelomne knjige *Gender* (1991), *Number* (2000), *Agreement* (2006) i *Features* (2012), od 2005. godine do danas eksplicitno primjenjujući upravo metodu o kojoj je ovdje riječ.

Zbornik *Canonical Morphology and Syntax* prva je zbirka tekstova potpuno posvećena istraživanjima lingvističkih pojava opisanih uz pomoć kanonske tipologije (CT), pri čemu se u svim analizama primjenjuje ta metoda i tumače se detalji njezina funkcioniranja. Riječ je o metodi koja je prvi put eksplicitno iznesena u Corbettovu tekstu *The canonical approach in typology* (2005), a onda je primijenjena i u njegovoj već spomenutoj knjizi *Agreement*. Unatoč tomu, treba reći da su je, premda ne posve doradenu, i prije toga primjenjivali brojni tipolozi, prije svega Maria Polinsky (2003), Bernard Comrie (2003), Nicholas Evans (2003), a onda i Dunstan Brown i Greville G. Corbett (2005) i Andrew Spencer (2005). Svi su ti istraživači bili svjesni da je usporedivost podataka temeljni problem u tipološkim proučavanjima, kao što su bili svjesni i dalekosežnosti njegova rješavanja, ne samo za tipologiju nego i za opis različitih prirodnih jezika tako da se konstrukcije specifične za svaki pojedini jezik uklope u kategorije koje je moguće uspoređivati u različitim jezicima.

Kanonska je tipologija metoda koja se u posljednjih desetak godina intenzivno razvija proučavanjem pojedinih lingvističkih pojava, pri čemu su u samoj njezinoj biti nefiksiranost i prilagodljivost različitim pojavama, zbog čega se može učiniti da kriteriji kojima barata nisu sasvim definirani. Ta se zablude može ukloniti detaljnim čitanjem odabranih analiza iz kojih se vidi kako su autori svakomu pojedinom problemu pristupili dubinski i višeslojno,

u svakome pojedinom slučaju nastojeći riješiti osnovni problem koji se postavlja pred istraživača, a to je *problem korespondencije* (Corbett 2008), koji se tiče upravo opravdanosti tretiranja obilježja i njihovih vrijednosti kao usporedivih u različitim jezicima. Važno je uočiti da problem korespondencije nije samo problem tretiranja obilježja u različitim jezicima nego i mogućnosti uspoređivanja unutar jednog jezika, zato što obilježja pojave koja se opisuje mogu varirati unutar jednog jezika, što je iznimno često. To se u knjizi pokazuje na jednostavnom primjeru slaganja u ruskome, gdje primjeri 1a. *on pisal* i 1b. *ona pisala*, uspoređeni s 2a. *ja pisal* i 2b. *ja pisala* otvaraju upravo to pitanje. Svi navedeni primjeri dijele neka obilježja slaganja, no samo su u primjerima navedenima pod brojem jedan obilježja prikazana u kanonskom obliku. Stoga je cilj kanonske tipologije uspostavljanje odnosa između pojmova primjenjivih u brojnim jezicima s onima koji su specifični za određene jezike, ili, kao što Haspelmath (2010) ističe, uspostavljanje odnosa između *komparativnih pojmova* i *deskriptivnih pojmova*. Kanonska tipologija, s tako zacrtanim ciljevima, barata trima osnovnim pojmovima, a to su: 1. *temelj*, 2. *kriteriji* i 3. *kanonski ideal* (ili *kanon*).

Temelj definira široki prostor određene jezične pojave koju tipolog opisuje. Taj se prostor određuje tako da uključi veliki broj pojedinačnih pojavljivanja od kojih su neka uvelike udaljena od idealnog primjera određene kategorije koja se istražuje. Taj je prostor višeslojan, a lingvističke se pojavnosti (kao što je slučaj s ruskim primjerom) u njemu razlikuju s obzirom na blizinu ili udaljenost od kanonskoga ideala. Dakako, prilikom određivanja toga prostora nužno je odrediti osnovna obilježja koja temelj mora sadržavati. U tom je smislu iznimno instruktivan rad Olivera Bonda u ovom zborniku koji, baveći se negacijom, određuje ta osnovna obilježja te navodi kako temelj mora biti dovoljno širok da bude inkluzivan koliko je potrebno, da mora omogućiti minimalni opis fenomenološkog polja, da mora sadržavati dovoljno informacija na osnovi kojih se može odrediti postoji li istraživana pojava u pojedinom jeziku te da mora biti poduprt empirijskim dokazima iz drugih lingvističkih potpodručja.

Odgovor kanonske tipologije na problem korespondencije ogleda se u nastojanju da se za pojavu koja se istražuje odredi niz dimenzija s ciljem kalibriranja pozicije pojedine konstrukcije u pojedinom jeziku u odnosu prema idealnoj definiciji. Kako bi se to postiglo, dimenzije se uspostavljaju uz pomoć kriterija čiji je osnovni cilj utvrditi točke koje su više i manje kanonska ostvarenja pojedine pojave. Takav pristup, koji korespondenciju shvaća kao *konvergenciju* u odnosu na ideal, gdje su neke pojavnosti udaljenije od toga ideala od drugih, omogućuje sustavno bavljenje pojavama u različitim jezicima. S tim je u vezi u ovoj knjizi izuzetno dobro vidljivo uspostavljanje različitih kriterija za različite jezične pojave. Tako je, na primjer, vrlo zanimljiv način na koji autori Spencer i Luís pristupaju tumačenju klitika, za koje se već dugo smatra da se nalaze na presjecištu afiksa i funkcionalnih riječi. Primjena kanonske tipologije autorima omogućuje jasnije sagledavanje dimenzija kojima su definirani afiksi i funkcionalne riječi te pronalaženje znatno šireg prostora klitika nego što je to bio slučaj do sada, definiranog sintaktičkim i morfološkim sastavnicama.

Kanonski je ideal, kao što je već rečeno, moguće odrediti tek nakon uspostavljanja temelja i kriterija, što upućuje na metodološku postupnost i

usmjerenost na detalj, ali i na široko postavljen okvir koji omogućuje varijabilnost. Logički, naime, neka pojava može biti idealna samo na jedan način, a to je da sadržava sva obilježja kojima je definirana. Unatoč tomu istraživanja jasno upućuju na to da u hijerarhijski organiziranom prostoru pojavljivanja neke pojave postoji više usporednih načina da pojavnost svake pojedine pojave bude ne–kanonska, kao što postoji i mogućnost da neka pojavnost bude više ne–kanonska od druge. Ključno je pri tome razumjeti da, shvati li se ideal kao skup obilježja od kojih su neka nužna za definiranje određene pojave, dok druga nisu, postoji mogućnost da svaka pojedinačna pojavnost sadržava neka obilježja (uključujući ono nužno ili ona nužna), ali ne sva, dok druga pojedinačna pojavnost može sadržavati neka druga obilježja (uključujući ono nužno ili ona nužna), ali ne sva. Te će se pojavnosti nalaziti na istoj razini udaljenosti od ideala, premda će se razlikovati u svojim obilježjima. Pri tome je važno razlikovati kanonski ideal, koji se obično pojavljuje rijetko, a katkad se uopće ne pojavljuje, i prototipno pojavljivanje, koje je najuobičajenije i koje može zvesti istraživača, upravo zato što je najčešće, premda ne mora biti idealno, a uglavnom to i nije.

Postupnost određivanja relevantnog prostora kanonske tipologije, kao što je već spomenuto, ogleda se u međusobnoj uvjetovanosti triju navedenih pojmova, ali i u činjenici da se temelj određuje na osnovi velikog broja dubinski analiziranih podataka iz mnogih jezika (to se, npr., izvanredno dobro vidi u članku Dicka i Siewierske), nakon čega slijedi određivanje prostora koji taj temelj pokriva najobuhvatnije moguće. Tek se na kraju dolazi do deduktivnog uspostavljanja idealne vrijednosti ili kanonskog ideala. Sve je navedeno ugrađeno u konkretne situacije u konkretnim jezicima, a ipak teorijski informirano i logički utemeljeno.

Knjiga započinje uvodnim tekstom Dustana Browna i Marine Chumakine naslovljenim *What there is and what there might be*, u kojem autori prikazuju kanonsku tipologiju kao metodu oblikovanu tako da se njome riješi davno uočen problem usporedivosti podataka koji čine osnovnu stubu u uspostavljanju lingvističke tipologije.

Nakon toga slijedi rad Olivera Bonda *A base for canonical negation* u kojem autor propituje načela kanonske tipologije baveći se izražavanjem negacije. Nakon određivanja temelja negacije on utvrđuje osamnaest kriterija kanonske negacije. Važan prinos ovoga rada tiče se utvrđivanja razlikovanja između negacije u jeziku i logičke negacije koja je definirana određivanjem istinitosnih vrijednosti.

Greville G. Corbett u svom se radu *Canonical morphosyntactic features* bavi osnovnim problemom obilježja. Corbett je u međuvremenu, također u Oxford University Pressu, objavio i monografiju u kojoj se bavi jezičnim obilježjima, tako da je ovaj rad praktički svojevrsan sažetak toga velikog istraživanja. Baveći se lingvističkim obilježjima, on utvrđuje dva krovna načela: 1. obilježje ima vrlo istaknuto formalno određenje i 2. obilježje ograničavaju jednostavna sintaktička pravila. U nastavku predlaže deset kriterija koji proizlaze iz upravo navedenih načela, premda ističe kako bi, kad bi postojala obilježja koja bi zadovoljavala sve navedene kriterije, bila neodvojiva od drugih obilježja te da se razlikovanje obilježja postiže samo odmakom od ideala. Poseban je nagla-

sak stoga u propitivanju interakcije kanonskih morfosintaktičkih obilježja i kanonskih vrsta riječi koje su određene kao mjesta potpunoga semantičkoga, sintaktičkoga i morfološkoga slaganja. Corbett u tom smislu predlaže četiri kriterija kojima se određuje interakcija vrsta riječi i morfosintaktičkih obilježja: ekskluzivnost, iscrpnost, otvorenost/zatvorenost skupina, sastavljenost. Važna posljedica analize mogućih odnosa od kanona (koji se shvaća kao logička krajnja točka prema kojoj konvergiraju svi kriteriji) jest redanje obilježja s obzirom na njihovu približenost kanonskom idealu, pri čemu je kategorija broja najbliža tom idealu, a slijede je kategorije roda, lica, padeža i određenosti.

Slijedi rad Nicka Evansa pod naslovom *Some problems in the typology of quotation: a canonical approach*. Autor u tom radu nudi određenje kanonskoga upravnog i neupravnoga govora te analizira raznolike devijacije od kriterija koje navodi kao određujuće.

Irina Nikolaeva, u radu *Unpacking finiteness*, donosi posve nov pogled na određenost kojim se suprotstavlja dosadašnjem gledanju na tu pojavu kao na »stupnjeviti 'meta-pojam'«. Nikolaeva tvrdi da određenost treba promatrati neovisno o odnosima implikacija i stupnjeviti pojmova te joj pristupa kao pojmu rečenične strukture koji je određen neovisnim kriterijima koji pripadaju morfološkoj, sintaktičkoj i semantičkoj jezičnoj razini. U tom smislu autorica predlaže niz morfoloških, sintaktičkih i semantičkih kriterija. Svaki je od navedenih kriterija u ovom iznimno zanimljivom radu ilustriran primjerima iz tipološki raznolikih jezika, tako da će njegov doseg, kako u definiranju određenosti tako i u učvršćivanju kanonske tipologije, zasigurno biti velik.

Do sada prikazana poglavlja bave se primjenom kanonskoga pristupa u tumačenju tipoloških pojmova ili utvrđivanjem upotrebljivosti pojma kao što je određenost prilikom usporedbe različitih jezika. Andrew Spencer i Ana Luís također su objavili monografiju o temi kojom se ovdje bave. Stoga i u njoj i u radu u ovoj knjizi pod naslovom *The canonical clitic* promoviraju kanonski pristup kako bi pokazali da se on može upotrijebiti za određivanje lingvističkoga fenomena za koji se već dugo smatra da se nalazi između afiksa i funkcionalnih riječi. Autori, na temelju kriterija formuliranih posebno za funkcionalne riječi i za afikse, smatraju da su klitike afiksi svojim oblikom, a funkcionalne riječi svojim distribucijskim obilježjima. Kriteriji o kojima je riječ podijeljeni su u tri skupine – oni koji se bave oblikom (fonološki i, široko shvaćeni, morfološki kriteriji), oni koji se bave distribucijom (sintaktički) i oni koji se tiču sadržaja.

Anna Siewerska i Dik Bakker u svom se prilogu bave važnim metodološkim pitanjem kanonske tipologije koje se tiče definiranja specifičnih obilježja što pripadaju kanonskoj jezgri. Kako bi utvrdili je li izražavanje agenta kanonski oblik pasiva, ispituju pasivne konstrukcije u 279 jezika te utvrđuju da je to pitanje, kad se radi o pasivu, jedino mjesto neslaganja pristupa utemeljenih na čestoći i pristupa utemeljenih na modelu egzemplara. Metodološki precizno utvrđuju da određeno obilježje treba smatrati više kanonskim od drugoga kad se uz pomoć toga obilježja konstrukcija o kojoj je riječ razlikuje od kanonskoga ostvarenja druge konstrukcije. S obzirom na to da izraženi agent omogućuje razlikovanje pasiva od niza drugih konstrukcija, to obilježje treba smatrati kanonskim. Među elementima koji utječu na kanonsku prirodu izraženoga

agenta jesu obvezatnost njegova izražavanja, semantička prijelaznost konstrukcije, živost, semantička uloga agenta i njegovo formalno ostvarivanje. Poglavlje završava tvrdnjom da je kanonski oblik moguće utvrditi kao neobvezatni semantički leksički agent koji se može izraziti kao neizravni objekt.

Martin Everaert bavi se kanonskim kriterijima povratnosti pokazujući kako se različiti jezici služe različitim strategijama prilikom kodiranja istovjetnosti dvaju argumenata u rečenici. Važno razlikovanje koje autori uspostavljaju jest ono između povratnosti, anafore i anaforičke ovisnosti, pri čemu nude i uvjerljive kriterije toga razlikovanja. Nabrajajući načine koje redovito pronalazimo u različitim jezicima za kodiranje povratnosti (imenska povratnost, neodvojive povratne anafore i lokalno vezane zamjenice), autor završava svoj rad tvrdnjom da je iznimno važno prepoznati kanonsku jezgru povratnosti.

Irina Nikolaeva i Andrew Spencer koriste se kanonskim pristupom za tumačenje hijerarhije ljestvice posvojnih modifikacija koju su postavili u svojim prethodnim radovima. Autori uspostavljaju semantičke, formalne i sintaktičke kriterije kanonske modifikacije i posvojnosti. Na osnovi tih kriterija kanonska se modifikacija određuje kao konstrukcija čija je glava imenica, a uz to se sastoji još i od pridjeva koji označava neko stupnjevito obilježje. Kanonska se posvojnost određuje kao konstrukcija koja označava neodvojivu posvojnost izraženu dvjema imenicama. Iznimno je zanimljiv prilog ovoga rada otkrivanje vrlo česte strategije u kojoj su dvije kanonske točke, premda različito kodirane, jednako odmaknute jedna od druge. Time se, naime, utvrđuje da uspostavljanje kanonskoga prostora produbljuje naše razumijevanje hijerarhije.

Scott Farrar primjenjuje kanonski pristup na lingvističku ontologiju pokazujući kako je lingvistika do danas prikupila toliki broj podataka da je briga o operabilnosti unutar struke i mogućnosti formalizacije postala doista nužna. Kao početnu točku zadovoljavanja tih zahtjeva autor postavlja opis podataka u standardnom formatu i univerzalnu terminologiju. Koliko god to svakom lingvistu zvučalo idealistički, Farrar zagovara upotrebu metode GOLD (*General Ontology for Linguistic Description*), zajedno s COPEs dodatkom (*Communities of Practice Extensions*), smatrajući da će to razriješiti većinu problema.

Kao što je iz prikaza vidljivo, kanonska je metoda prije svega usmjerena na to da kriterije uspostavljene za definiranje određenih kategorija ili pojava upotrijebi u oblikovanju višedimenzionalnog prostora u koji se mogu smjestiti pojave specifične za svaki određeni jezik. U tom smislu ona je nova metoda čiji cilj nije određivanje bitnih ili određujućih obilježja jezičnoga fenomena, nego je cilj analiza grozdova obilježja koji konvergiraju prema kanonskoj točki, pri čemu je u pojedinačnim ostvarajima u pojedinim jezicima uvijek prisutna velika količina varijacija. Zadatak je tipologâ da, nakon što utvrde raspon varijacija, mapiraju 'teorijski prostor mogućnosti' ispitujući sve načine na koje se fenomen može odmaknuti od svoje kanonske jezgre. Metoda, kako je prikazana ovdje, a onda detaljno protumačena u tekstovima u knjizi, iznimno je korisna za prikazivanje višedimenzionalnih tipologija, a posebno za usmjeravanje pažnje na jezične pojave koje svojim međudnosom oblikuju određenu kategoriju.

Anita Peti–Stantić